

Malé nahlédnutí do kulturního života české menšiny ve Frývaldově v meziválečném období

Frývaldov a celý tehdejší stejnojmenný okres se řadil v období mezi oběma světovými válkami k regionům s naprostou převahou německého obyvatelstva. Před rokem 1918 zde žilo jen minimální množství obyvatel hlásících se k české národnosti. Po vzniku Československa se situace začala pozvolna měnit. Tehdy se zde začali usazovat ve větší míře lidé české národnosti pracující především ve státních službách – úředníci, zaměstnanci dráhy, pošt, příslušníci ozbrojených složek, nelze zapomínat ani na učitele a rovněž také dělníky nacházející uplatnění v řadě zdejších továren. Spolu s nimi přicházely na Frývaldovsko i jejich rodiny. Tím došlo k nárůstu počtu zde žijících Čechů, ale stále platil převažující německý ráz regionu. Ostatně o tom mohou vypovědět statistické údaje o stavu obyvatelstva zde. V roce 1921 žilo na celém okrese pouze 861 obyvatel české národnosti, oproti tomu k národnosti německé se zde hlásilo 63 029 lidí. O necelých deset let později se zastoupení české národnosti zvýšilo na 2 703 lidí, stále však tvořili poměrně malou komunitu oproti německé většině čítající téměř 67 000 lidí. Nejvíce Čechů žilo v okresním městě, tedy Frývaldově, a jeho nejbližším okolí. Na počátku 20. let zde žilo 348 obyvatel české národnosti, ve 30. letech, o nichž pojednává tento článek, již okolo 1300.¹ České obyvatelstvo se snažilo udržovat si v pohraničních oblastech svou národnostní identitu. Dělo se tak prostřednictvím zakládání menšinových škol, ale hlavně také spolkovou činností. Češi se s ochotou zapojovali do činnosti ne jen jednoho, ale většinou vícero spolků, mezi kterými často probíhala vzájemná spolupráce a podpora. Spolky často sehrávaly důležitější roli ve společenském a kulturním životě pohraničních měst a venkova mnohem více než místní organizace politických stran. Skrze spolkovou činnost se také hledal způsob soužití s převažujícím německým obyvatelstvem. Kulturní život mohl přispívat ke zlepšování vztahů mezi oběma národnostními skupinami, ovšem snahy více prosadit prvky české kultury ve sféře zdejšího společenského života se nemusely u většinového obyvatelstva pohraničních regionů setkávat vždy s žádoucím pochopením.²

Rekonstruovat kulturní život české menšiny na Frývaldovsku v uvedeném období však není nikterak jednoduchý úkol. K danému tématu se totiž do dnešních dní zachovalo jen velmi málo písemných dokumentů. Text tohoto příspěvku vychází především z materiálů z pozůstalosti někdejšího přednosta poštovního úřadu ve Frývaldově Antonína Sousedíka (1898–1973), který je dnes uložen ve Státním okresním archivu v Jeseníku. Nepříliš rozsáhlý fond v sobě ukrývá důležité podklady k dvěma důležitým oblastem života regionu. V první řadě se jedná o podklady k dějinám poštovníctví zdejšího regionu, shromážděné v souvislosti s blížícím se 100. výročím založení pošty ve městě Frývaldov. A v druhé řadě pak ke kulturnímu životu české menšiny ve městě ve 30. letech 20. století. Antonín Sousedík se totiž přistěhoval do Frývaldova až v roce 1933 a ihned se i se svou ženou Marií zapojil velmi aktivně do veřejného života. Oba manželé byli činní v Sokole i Klubu českých turistů, věnovali se ochotnickému divadlu a zapojili se taktéž do činnosti Okresní péče o (českou) mládež. Antonín Sousedík patřil rovněž ke členům Pěvecko-hudebního kroužku české menšiny ve Frývaldově. A právě k posledním dvěma jmenovaným uskupením jsou dochovány v jeho pozůstalosti důležité materiály vypovídající mnohé o kulturním životě zdejší české menšiny ve vymezeném období. Materiály spadají do období 1. poloviny 30. let 20. století, ale ponejvíce jsou datovány roky 1933 a 1934. I přesto vypovídají tyto dokumenty o kulturním životě zde žijících Čechů mnohé a následující řádky nechtě jsou toho důkazem.³ Pěvecko-hudební kroužek fungoval zpočátku samostatně, od roku 1934 se stal součástí českého Okresního osvětového sboru ve Frývaldově. Nadále si udržel pravomoc samostatně rozhodovat o pořádání svých akcí a nadále vést svou vlastní agendu. Hmotný majetek spolku již ovšem náležel zmíněnému sboru. Okresní osvětové sbory, zvláště české a německé,

fungovaly na základě zákona č. 7 z roku 1919 a měly tedy vůči veřejnosti plnit, jak ostatně již název napovídá, především funkci osvětovou, čili vzdělávací. Do jejich činnosti náleželo pořádání různých přednášek, přednáškových cyklů, kurzy, besedy, hudební večery, divadelní představení, výstavy, vycházky a třeba také zřizování knihoven a čítáren.

Za pomyslné centrum života české menšiny je možno považovat budovu nádraží ve Frývaldově. Zde totiž měly různé spolky i instituce své kanceláře a zde se také odbývaly jejich společné schůze.⁴ Tak tomu bylo i v případě Pěvecko-hudebního spolku. Zkoušky se však odehrávaly jinde. Hudební zkoušky se konaly v hotelu Jung v těsném sousedství nádražní budovy (dnes nefunkční hotel Morava). Pro nácvik sborového zpěvu směl využívat spolek jednu z místností v české měšťanské škole, která stávala na dnešní Lipovské ulici. Zkoušky se konaly vždy jednou týdně v čase od 7. hodiny do 9. hodiny večerní. Možnost využívat školní místnost pro tyto účely muselo posvětit tehdy samotné Ministerstvo školství a národní osvěty. Zároveň byly stanoveny podmínky užívání, které musel spolek dodržovat. Vyhrazená místnost musela být využívána pouze k vyhrazenému účelu a spolek nesl náklady za její údržbu i vytápění, pokud náklady za otop hradila sama škola. Spolek také ručil za škody zde způsobené. V případě potřeby by spolek musel přestat a okamžitou platností využívat prostor a přenechat jej pouze školským potřebám. Za stejných podmínek se v budově jmenované školy konala také sobotní či nedělní představení kroužku loutkového divadla, a to ve vymezeném čase od 4. hodiny do 6. hodiny dopolední.

Česká menšina ovšem neměla k dispozici svůj vlastní kulturní stánek a veškeré akce se odehrávaly v objektech využívaných ke stejnému účelu i německým obyvatelstvem. V dokumentech je často zmiňován Katolický dům.⁵ Byl vybudován roku 1913 péčí německého Katolického spolku na místě zkrachovalé rukavičkářské továrny. V nově vybudovaném domě se nacházel hostinec a dále divadelní sál, v patře byly zřízeny nájemní byty. Druhým často uváděným místem konání českých kulturních akcí byl Hedvičín sál.⁶ Byl zbudován v důsledku nedostatku veřejných prostor pro kulturní účely v roce 1890 v těsné návaznosti na dnes již neexistující hotel U Korunního prince. Název sálu byl odvozen od slezské zemské patronky sv. Hedviky. Vstup zdobily reliéfy velikánů německé hudby, a to Ferenze Liszta, Ludwiga van Beethovena, Josepha Haydna a Franze Schuberta.⁷ Pěvecko-hudební spolek pořádal své časté společenské večírky, během roku jich bývalo více než deset, obvykle ve společenském sále hotelu Kretschmar.⁸ Vystoupení kroužku se konala i mimo město Frývaldov. Jazzorchestr fungující v jeho rámci vystupoval v roce 1935 na maškarním plese v Dolní Lipové, který pořádala místní tělovýchovná jednota Sokol ve Schrothově léčebném ústavu. V téže obci pak doprovázel po hudební stránce i společenský večírek Matice Opavské. Vystupoval také ve Vidnavě, ať již u příležitosti plesu československých státních zaměstnanců nebo na slavnostní akademii k výročí úmrtí Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka. V roce 1933 jsou zaznamenány i koncerty na Ramzové a v Ostružné.

Ale zpět do Frývaldova. Činnost kroužku byla velmi pestrá a jeho členové zajišťovali hudební doprovod na celé řadě akcí v průběhu celého roku. Nejčastěji se konaly již zmíněné taneční večírky. Pokud se však taneční večer konal pod hlavičkou Okresního osvětového sboru, musela předcházet vlastní taneční zábavě nejdříve beseda s hudbou. Tak se snažili naplnit alespoň literu zmiňovaného zákona z roku 1919. Pro své publikum nastudovali každoročně jedno až dvě operetní představení. Hudbu zajišťovali s největší pravděpodobností také v rámci sokolských slavností. Po hudební stránce doprovázeli i akce pořádané místními politickými stranami, mezi nimiž jsou zmiňovány masopustní zábava či čaj o páté organizované národními socialisty. V prosincovém období nastal čas pro Mikulášskou zábavu. Nebyla určena jen pro děti, program byl naplánován až do pozdních večerních hodin. Chybět samozřejmě nemohly ani oslavy konce roku. Hudebníci Pěvecko-hudebního kroužku spojovali při významnějších akcích své síly se členy orchestru při 7. hraničářském praporu, který sídlil v kasárnách na samém okraji města.

Našly se ovšem příležitosti, při nichž spojili své síly hudebníci z obou táborů, českého i německého. Stávalo se tak obvykle u příležitosti významných státních výročí. Na jejich organizaci se podílel jak český Okresní osvětový sbor, tak jeho německý protějšek. V roce 1936 se pořádala slavnostní akademie k výročí založení státu. Slavnost se konala v Hedvičině sále v neděli 27. října od 8. hodiny večerní. Vstupenky bylo možné zakoupit na náměstí u knihkupce Antona Blažka, u kterého bývaly také tištěny. Část míst byla rezervována pro představitele úřadů a místních korporací. V rámci večera byly uvedeny skladby českých i německých skladatelů. Na závěr zazněla státní hymna. Ve spolupráci Čechů a Němců pak byla uspořádána, opět v Hedvičině sále, slavnost u příležitosti 86. narozenin Tomáše G. Masaryka konaná 6. března téhož roku. Dlužno podotknout, že potomci pana prezidenta měli tu možnost seznámit se s kulturním životem zdejší české menšiny. Když roku 1934 pobýval Jan Masaryk v lázních, zúčastnil se jako čestný host jedné z akcí a Pěvecko-hudební kroužek pro něj zařídil automobil pro cestu z lázní dolů do města. Na společenský večer pozvali i Alici Masarykovou, která se ale nemohla zúčastnit kvůli nařízení ošetřujícího lékaře neopustit pokoj.

Na výše uvedené společně organizované akce bývaly zhotovovány z pochopitelných důvodů pozvánky v českém i německém jazyce. Jestliže však takto vypadaly i pozvánky na akce výlučně v režii české menšiny, pak již toto počínání vyvolávalo nelibé reakce v tisku. Obdobně byla kritizována i účast Němců na ryze českých akcích. Z toho lze usoudit, že ne vždy se snahy o sblížení obou skupin setkaly s pochopením.

Členové Pěvecko-hudebního kroužku se účastnili taktéž akcí pořádaných Okresní péčí o mládež. Tato organizace fungovala na Jesenicku od roku 1928 a její hlavní činností bylo, především poskytování podpory zvláště dětem opuštěným a sirotkům. Podpory se dostávalo i dětem žijícím ve svých rodinách. Viditelné to bylo především v oblasti školství. V okrese totiž fungovala jen jedna měšťanská škola s českým vyučovacím jazykem, a to přímo ve Frývaldově. S ohledem na tehdejší podmínky bylo nemyslitelné, aby děti ze vzdálenějších obcí okresu denně dojížděly. Proto byl pro ně zřízen domov v jednom z objektů na dnešní Lipovské ulici, kde jim kromě noclehu byla poskytována i strava a pravidelná lékařská péče. Té se dostávalo i těm nejmenším dětem, když byla roku 1934 otevřena Poradna pro matky a kojence vedená českým lékařem. Okresní péči o mládež se každoročně dařilo získat prostředky pro zajištění ozdravných pobytů dětí v lázních Darkov. Vedle toho přispívala tato organizace i na nákup potřebného ošacení. Takto poskytovaná pomoc českým rodinám se ukázala být o to více žádoucí v době hospodářské krize na začátku 30. let 20. století, kdy se zdejší obyvatelům snižovaly příjmy a ceny zboží naopak stoupaly. Okresní péče o mládež získávala finanční prostředky pro plnění svých cílů prostřednictvím řady různých společenských akcí u příležitosti různých svátků. A o hudební doprovod se starali právě členové Pěvecko-hudebního kroužku ve Frývaldově, který také přispíval ze svých prostředků na péči o děti a mládež.

Finanční prostředky na svou vlastní činnost získával kroužek taktéž vícero cestami. Příjmy byly z prodeje vstupenek, dále z prodeje drobných předmětů v rámci akcí a nemalou část příjmů tvořili štědré dary. Mezi dárci bychom našli takové osobnosti veřejného života, jako například někdejšího premiéra Antonína Švehlu. Byl mu odeslán děkovný dopis, jiným dárcům se pak děkovalo prostřednictvím tisku. Jednalo se o jednotlivce z řad místních českých obyvatel, ale na spolkový život přispívali také čeští návštěvníci lázní na Gräfenbergu. Peníze z darů využíval kroužek především na nákup hudebních nástrojů, jinak ovšem sám daroval peníze na činnost jiných českých organizací, vedle již zmíněné Okresní péče o mládež to byla třeba tělovýchovná jednota Sokol. Výtěžky z některých akcí byly využity pro různé dobročinné účely.

Hudební nástroje si ke své činnosti obstarával kroužek na vlastní náklady a takto pořízené instrumenty byly hudebníkům pouze půjčovány a po dobu jejich užívání za ně ručili.

Hudebníci jazzorchestru měli k dispozici bicí nástroje, dále trubky a altsaxofon. Pokud se kroužek rozhodl pro pořízení dalšího nástroje, oslovil obvykle českého výrobce, respektive obchodníka. Většinou jím byl obchod Antonína Konráda v Praze nebo firma Josefa Lídla se sídlem v Brně. Kroužek mívával k dispozici nabídkové katalogy těchto firem a mohl si tak vybrat nástroj dle své potřeby i finančních možností. Kromě nástrojů však byly ke hře zapotřebí i noty. Notový materiál zajišťoval archivář kroužku. Kvůli úspoře si kroužek noty často spíše jen půjčoval na určitou dobu za dohodnutý poplatek. Kroužek obstarával noty pro svá vystoupení obvykle u pražského hudebního nakladatelství Mojžíra Urbánka. Vybírána byla díla různých skladatelů, ale pokud možno v odlehčené formě a hodně se také přihlíželo k tomu, zda je skladba vhodná k tanci.

Zatím zde byla rozebrána spíše jen jedna část činnosti kroužku. Členové kroužku se ovšem věnovali i zpěvu. Obojí činnost se snoubila například v nastudování operetních představení. Potřebný materiál si opět víceméně půjčovali za poplatek na stanovenou dobu, stejně jako gramodesky s nahrávkami nejrůznějších doprovodných zvuků pro představení. A nabídka byla opravdu velmi široká – zvuky zvířat, dopravních prostředků, ruchy ulice, fanfáry, bouře, válečná vřava a mnoho dalších. Kostýmy pro svá představení obstarával kroužek u náhodských divadelních závodů Šustr. Ne vždy se ovšem tato spolupráce dařila. Stalo se v březnu roku 1934, že firma poslala omylem kostýmy určené do Frývaldova do Místku (dnes součást města Frýdek-Místek) a frývaldovskému kroužku se podařilo bednu s kostýmy obdržet až v den konání představení. Závody Šustr byly osloveny poté, co divadlo v Olomouci, odkud si zřejmě do té doby kostýmy půjčovali, odpovědělo záporně na žádost předsedy kroužku o jejich půjčení. A s jakými hudebními díly předstupovali členové kroužku před své obecenstvo?

Začněme s operetami. V roce 1934 se hrály dvě v této době značně populární operety. Jednou z nich byla *Prodaná láska* českého skladatele a varhaníka Anatola Provozníka (1887–1950). Další z nastudovaných operet byly *Květy z Havaje* (někdy také jako *Květina Havaje*). Jejím autorem byl skladatel Paul Abraham⁹ a poprvé byla uvedena v Lipsku roku 1931. Děj operety, která nesla i prvky jazzu, byl situován do Honolulu a také do prostředí Monte Carla zhruba v období okolo roku 1895 a byl inspirován příběhem poslední havajské královny. Představení této operety se konala i v jiných městech Frývaldovska, dochoval se například německy tištěný plakát k jejímu uvedení ve Vidnavě.¹⁰

Kromě operet se však členové kroužku pouštěli i do oblasti opery. U příležitosti slavnostní akademie k výročí úmrtí velikánů české hudby, Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany, nastudovali ukázky právě z jejich oper a dalších děl. Z díla Antonína Dvořáka představili árie z opery *Rusalka*, dále *Slovanský tanec č. 16* a *Humoresku*. Z díla Bedřicha Smetany zvolili árie a pochod z opery *Prodaná nevěsta*, zahráli také přehru k operě *Hubička* a další klavírní skladby.

Na večírcích a zábavách se hrávala přece jen trochu odlehčená hudba. A bývala to opravdu pestrá směsice žánrů. V dubnu roku 1933 během jednoho večírku odehráli polku z filmové komedie *Pepina Rejholcová*, poté zahráli skladby *Santa Lucia* a *Neapolská barkarola*, aby je následovaly spíše trampské písně od Jana „Jendy“ Kordy, a to *Tam v modré dáli* nebo *Pojď dívko s námi*.¹¹ Program byl ukončen áriemi z oper *Rusalka* a *Prodaná nevěsta*. O rok později se na programu Mikulášské zábavy objevily i skladby s poměrně zajímavými názvy, dávající tušit spíše jejich komický ráz. Jak jinak si vyložit názvy jako *Šup s tím do popele*, *Kopaná*, *Když jsem jel s kozou za tetou Rozou*.

Bylo by jistě vhodné zmínit, odkud dnes čerpáme tyto informace o skladbě programu. Jeden zdroj představují samotné pozvánky či plakáty. Před konáním akce bylo potřebné získat důležitá úřední povolení, o která se žádalo u Okresního úřadu ve Frývaldově a dále také o povolení překročit tzv. policejní hodinu, tedy čas určený k uzavírání společenských zařízení. Aby se zábavy mohly protáhnout až do opravdu pozdních hodin, bylo nutno získat výjimku.

Součástí takto podávaných žádostí bývalo i přesné uvedení skladby programu. Vyřizování úředních povolení se ovšem neobešlo bez placení kolkovného. Tyto výdaje však pokladníkovi kroužku nečinily takové starosti, jako poplatky odváděné Ochrannému sdružení autorskému československých skladatelů, spisovatelů a nakladatelů. I zde musela být každá akce předem ohlášena a sdružení stanovovalo výši autorského poplatku. Členové kroužku se proto snažili docílit vyjednání paušálního placení, které by bylo přívětivější ke spolkové pokladně.

Pestrá činnost Pěvecko-hudebního kroužku ve Frývaldově může být důkazem toho, že česká menšina žila poměrně bohatým kulturním životem i v nelehkých podmínkách pohraničního regionu. Tento příspěvek vychází především z dokumentů vztahujících se ke kulturním akcím v letech 1933 a 1934. Bylo by však jistě zajímavé sledovat, jak se český kulturní život vyvíjel nejen v letech předcházejících, ale zvláště pak v době stále se zhoršujících poměrů ve 2. polovině 30. let 20. století ve zdejšímu regionu s naprostou převahou německého obyvatelstva. Nezbyvá než doufat, že se podaří dohledat potřebné archivní materiály s dostatečnou vypovídající hodnotou a obraz kulturního života české menšiny jejich prostřednictvím rozšířit o další cenné poznatky.

Poznámky

¹ BARTOŠ, J. a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska*. Sv. 13. Olomouc 1994, s. 82 a 94.

² *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc 2003, s. 11.

³ Není-li uvedeno jinak, pak údaje o činnosti Pěvecko-hudebního kroužku české menšiny ve Frývaldově i zdejší Okresní péče o mládež pocházejí ze zdroje: Státní okresní archiv v Jeseníku (dále jen SOKA Jeseník), fond Sousedík, Antonín, inv. č. 37–52, kart. 1.

⁴ Odehrávaly se zde například i schůze Sokola, jak plyne z dochované korespondence z meziválečného období uložené v: SOKA Jeseník, fond Tělocvičná jednota Sokol Jeseník I, korespondence z let 1934–1938, neuspořádáno.

⁵ Dnešní Divadlo Petra Bezruče.

⁶ V současnosti slouží prostory někdejšího kulturního stánku jako elektroprodejna.

⁷ *Freiwaldau-Gräfenberg. Ein Heimatbuch*. Kirchheim unter Teck 1987, s. 371–372.

⁸ Dnes Hotel Slovan..

⁹ Paul Abraham (1892–1960) byl hudební skladatel maďarsko-německého původu. Ve své době patřil k velice úspěšným, po nástupu Adolfa Hitlera k moci však byla jeho díla kvůli jeho židovským kořenům v Německu zakázána a upadnuta v zapomnění. Abraham musel nakonec Evropu úplně opustit, 2. světovou válku prožil v USA. Více o jeho životě: https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Abraham.

¹⁰ SOKA Jeseník, fond Sběrka dokumentačního materiálu SOKA Jeseník, inv. č. 217, kart. 10.

¹¹ Jan „Jenda“ Korda (1904–1986) byl trampský zpěvák, skladatel, textař, propagátor trampingu a zakladatel legendární vokální skupiny Settleři, byl také autorem původní české hymny trampů s názvem Vlajka. Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jenda_Korda.

Shrnutí

Příspěvek je věnován kulturnímu životu české menšiny ve Frývaldově, především pak činnosti Pěvecko-hudebního kroužku v 1. polovině 30. let 20. století, ke které se dochovala řada dokumentů v pozůstalosti jednoho z členů, někdejšího přednosta poštovního úřadu ve Frývaldově Antonína Sousedíka. Kroužek pořádal několikrát do roka taneční večírky, operetní představení, dále zajišťoval hudební doprovod na akcích pořádaných jinými českými spolky a organizacemi ve Frývaldově i jiných obcích regionu. Při významnějších oslavách spojoval své síly se zdejšími německými hudebními tělesy. Příspěvek se tedy věnuje podrobněji skladbě repertoáru, možnostem obstarávání notového materiálu i hudebních nástrojů, blíže se věnuje spolupráci s Okresní péčí o mládež a připomenuta jsou zde i místa konání kulturních akcí pořádaných jmenovaným kroužkem.

